

MODDIY BOYLIKLARNI QABUL QILISHDA BAHOLASH TARTIBI VA TOVARLAR XARAKATINING BUXGALTERIYA HISOBI.

Mirzayeva Shaxlo Faxritdinovna
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Biznesni moliyalashtirish va buxgalteriya hisobi sohasida moddiy boyliklarni baholash va sotilgan mahsulot tannarxini aniq hisobga olish kompaniyaning moliyaviy ahvoli va hisobotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan asosiy amaliyotdir. Kompaniyaga tegishli bo'lgan jismoniy va moddiy resurslarni o'z ichiga olgan moddiy boyliklar uning faoliyati uchun asos bo'lib xizmat qiladi, sotilgan mahsulot tannarxi (SOGS) esa tovar yoki xizmatlar ishlab chiqarish uchun qilingan to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni aks ettiradi. Moliya va buxgalteriya hisobi sohasida moddiy boyliklarni baholash va sotilgan mahsulot tannarxini hisobga olish tashkilotning moliyaviy salomatligi va rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim tarkibiy qismlardir. Moddiy boyliklar kompaniyaga tegishli bo'lgan inventar, asbob-uskunalar va mulk kabi moddiy resurslarni o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, sotilgan mahsulot tannarxi (COGS) kompaniya sotadigan tovarlar yoki xizmatlarni ishlab chiqarish bilan bog'liq to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni ifodalaydi. Moddiy boyliklarni baholashning birinchi bosqichi inventarizatsiyani to'g'ri boshqarishni o'z ichiga oladi. Kompaniyalar barcha aktivlar hisobga olinishini ta'minlash uchun o'zlarining inventarizatsiya darajasi to'g'risida aniq yozuvlarni yuritishlari, aktsiyalarning harakatini kuzatishlari va muntazam ravishda inventarizatsiya tekshiruvlarini o'tkazishlari kerak. Moddiy boyliklarning qiymatini aniqlash baholashning muhim jihati hisoblanadi. FIFO (birinchi kiruvchi birinchi), LIFO (oxirgi kirgan birinchi chiqish) va o'rtacha og'irlikdagi tannarx kabi turli baholash usullaridan inventar ob'yektlariga ularni sotib olish xarajatlari asosida qiymat belgilash uchun foydalanish mumkin. Uskunalar va mulk kabi uzoq muddatli aktivlar uchun amortizatsiyani hisobga olish juda muhimdir. Amortizatsiya vaqt o'tishi bilan aktivlar qiymatining pasayishini aks ettiradi va aktivlarning haqiqiy qiymatini to'g'ri ko'rsatish uchun moliyaviy hisobotlarda hisobga olinishi kerak. Sotilgan mahsulot tannarxi tovar yoki xizmatlar ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liq bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu xarajatlarga xom ashyo, mehnat va ishlab chiqarish jarayonida qilingan qo'shimcha xarajatlar kiradi.

Sotilgan mahsulot tannarxini hisoblash ma'lum bir davrda ishlab chiqarish bilan bog'liq barcha to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni qo'shishni o'z ichiga oladi. COGSni hisoblash formulasi:

$$\text{COGS} = \text{inventarni ochish} + \text{xaridlar} - \text{inventarni yakunlash}$$

Sotilgan mahsulot tannarxi kompaniyaning rentabelligiga bevosita ta'sir qiluvchi muhim xarajatdir. Yalpi foydani aniqlash uchun u jami sotishdan tushgan tushumdan

ayiriladi, bu korxonada faoliyati samaradorligining asosiy ko'rsatkichidir. Tovar-moddiy boyliklarni boshqarishning samarali usullari sotilgan mahsulot tannarxini to'g'ri hisoblashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Optimal inventar darajasini saqlab qolish, isrofgarchilikni kamaytirish va ishlab chiqarish xarajatlarini samarali boshqarish COGSni nazorat qilish va foydani ko'paytirish uchun muhimdir. Moddiy boyliklarni baholashni sotilgan mahsulot tannarxini hisobga olish bilan birlashtirish moliyaviy hisobotlarda aktivlar qiymatini va daromad olish uchun qilingan xarajatlarni to'g'ri aks ettirishni ta'minlaydi. Ushbu integratsiya korxonalar uchun yaxshiroq qarorlar qabul qilish, moliyaviy rejalashtirish va ish faoliyatini tahlil qilishni osonlashtiradi.

Moddiy boyliklarni baholash va tovarlar harakatining hisobini yuritish tartibi aktivlarning qiymatini to'g'ri baholash va korxonada ichidagi tovarlar oqimini kuzatish uchun bir qator bosqichlarni o'z ichiga oladi. Birinchi qadam kompaniyaga tegishli moddiy boyliklarni aniqlash va toifalarga ajratishdir. Bunga xom ashyo, tugallanmagan ishlab chiqarish va tayyor mahsulot inventarlari kiradi. Aniqlangandan so'ng, moddiy boyliklar to'g'ri baholanishi kerak. Buni FIFO (birinchi kiruvchi birinchi chiqish), LIFO (oxirgi kiruvchi birinchi chiqish), o'rtacha og'irlikdagi xarajat yoki maxsus identifikatsiyalash kabi usullar yordamida amalga oshirish mumkin. Moddiy boyliklar bilan bog'liq barcha operatsiyalar, jumladan, sotib olish, foydalanish va yo'q qilish buxgalteriya tizimida to'g'ri qayd etilishi kerak. Bu shaffoflikni ta'minlaydi va aktivlar harakatini kuzatish imkonini beradi. Inventarizatsiyani samarali boshqarish moddiy boyliklarni baholash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu zaxiralar darajasini kuzatish, muntazam ravishda jismoniy inventarlarni hisoblash va har qanday tafovutlarni solishtirishni o'z ichiga oladi. Sotilgan mahsulot tannarxi tovar yoki xizmatlar ishlab chiqarish bilan bog'liq to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni ifodalaydi. U xom ashyo, ishchi kuchi va qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlarini o'z ichiga oladi. COGSni to'g'ri hisoblash biznesning rentabelligini aniqlash uchun juda muhimdir. COGS uchun yozuvlar moliyaviy hisobotda to'g'ri qayd etilishi kerak. Bu COGS hisobvarag'ini debetlashni va sotilgan tovarlar qiymati uchun inventar schyotlarini kreditlashni o'z ichiga oladi. Moliyaviy hisobotda moddiy boyliklarni baholash va tovarlar harakatini kuzatish natijasida olingan ma'lumotlardan foydalaniladi. Buxgalteriya balansi, daromadlar to'g'risidagi hisobot va pul oqimi to'g'risidagi hisobot ushbu operatsiyalarning kompaniyaning moliyaviy holatiga ta'sirini aks ettiradi. Buxgalteriya hisobi standartlari va qoidalariga rioya etilishini ta'minlash juda muhimdir. Muntazam auditlar aktivlarni baholash va COGS hisob-kitoblarning to'g'riligini tasdiqlashga yordam beradi. Moddiy boyliklar va COGS ma'lumotlarining muntazam monitoringi va tahlili operatsion samaradorlik, narx strategiyasi va rentabellik haqida tushuncha beradi. Ushbu ma'lumotlar strategik qarorlarni qabul qilish va resurslarni taqsimlashni optimallashtirishga yordam beradi. Ushbu tartib-qoidalarga sinchkovlik bilan rioya qilish va aniq hisob-kitoblarni

yuritish orqali korxonalar moliyaviy shaffoflikni oshirishi, xavflarni kamaytirishi va moddiy boyliklarni baholash va tovarlar harakatini hisobga olishda barqaror o'sishni ta'minlashi mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, moddiy boyliklarni baholash va sotilgan mahsulot tannarxini hisobga olish moliyaviy menejmentning muhim jarayonlaridir. Moddiy boyliklarni baholash va COGSni to'g'ri hisobga olishning tizimli tartibiga rioya qilgan holda, tashkilotlar moliyaviy ko'rsatkichlarini optimallashtirishi, operatsiyalarni soddalashtirishi va biznes o'sishini ta'minlash uchun asosli strategik qarorlar qabul qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Norbekov D. *Buxgalteriya hisobi nazariyasi. T.: -«Iqtisod-moliya», 2006.*
2. Sotivoldiyev A.S. *Zamonaviy buxgalteriya hisobi. T.: - 2002.*
3. U. I. Inoyatov, S. D. Yusupova, F. R. Salimbekova. *Buxgalteriya hisobi. Toshkent - 2011.*
4. B.Xashimov. *Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent - 2003.*
5. K. B. Urazov. *Buxgalteriya hisobi va audit. Toshkent - 2004.*